

SAMUEL P. HUNTINGTON (1927–2008), influent politolog american, a predat științe politice la Universitatea Harvard mai mult de o jumătate de secol. A fost director de planificare a securității în cadrul Consiliului Național de Securitate în timpul administrației Carter, cofondator al revistei *Foreign Policy* și președinte al Asociației Americane de Științe Politice. De asemenea, a pus bazele Institutului „John M. Olin” pentru Studii Strategice. Dr. Huntington a scris zeci de articole și cărți, dintre care cele mai cunoscute sunt: *Political Order in Changing Societies* (1968), *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* (1996), *Who Are We? The Challenges to America's National Identity* (2004). Lucrările sale au contribuit la formarea opiniei americane cu privire la relațiile civil-militare, dezvoltarea politică și guvernarea comparativă. Dr. Huntington a fost un gânditor original și, fără îndoială, unul dintre cei mai influenți autori din ultimii 50 de ani.

SAMUEL P. HUNTINGTON

CIOCNIREA

CIVILIZAȚIILOR

ȘI REFACEREA ORDINII MONDIALE

Traducere din limba engleză de
Liana Stan

București
2019

- 2.1 Civilizațiile din emisfera estică
- 3.1 Reacții alternative față de influența Occidentului
- 3.2 Modernizare și renaștere culturală
- 5.1 Provocarea economică: Asia și Occidentul
- 5.2 Provocarea demografică: Islamul, Rusia și Occidentul
- 5.3 Creșterea proporției tinerilor musulmani pe regiuni
- 9.1 Politica globală a civilizațiilor: noi alianțe
- 0.1 Sri Lanka: perioadele de creștere a proporției tinerilor singelezi și tamili
- .1 Structura unui război de falie complex

Țări

- .1 Occidentul și restul lumii: 1920
- .2 Lumea în timpul Războiului Rece: anii 1960
- .3 Lumea civilizațiilor: după 1990
- .1 Frontiera estică a civilizației occidentale
- .2 Ucraina: o țară divizată
- .1 Statele Unite: o țară divizată?

CUPRINS

Cuvânt-înainte	7
Prefață	11

I. O lume a civilizațiilor

Capitolul 1. Noua eră în politica mondială	19
Capitolul 2. Civilizațiile în trecut și în prezent	56
Capitolul 3. O civilizație universală? Modernizare și occidentalizare	87

II. Schimbarea echilibrului civilizațiilor

Capitolul 4. Declinul Occidentului: putere, cultură și indigenizare	135
Capitolul 5. Economia, demografia și civilizațiile challenger	179

III. Noua ordine a civilizațiilor

Capitolul 6. Reconfigurarea culturală a politicii globale	221
Capitolul 7. State-nucleu, cercuri concentrice și ordinea civilizațională	281

IV. Ciocnirile civilizațiilor

Capitolul 8. Vestul și restul: probleme interciviliizaționale	331
Capitolul 9. Politica globală a civilizațiilor	379
Capitolul 10. De la războaiele de tranziție la războaiele de falie	458
Capitolul 11. Dinamica războaielor de falie	498

V. Viitorul civilizațiilor

Capitolul 12. Occidentul, civilizațiile și civilizația	567
<i>Note</i>	611
<i>Index</i>	661
<i>Lista ilustrațiilor</i>	669

Capitolul 1

NOUA ERĂ ÎN POLITICA MONDIALĂ

Introducere: drapele și identitate culturală

În ziua de 3 ianuarie 1992, mai mulți specialiști ruși și americani s-au întâlnit la Moscova, în aula unei clădiri guvernamentale. Cu două săptămâni înainte, Uniunea Sovietică se dizolvase și Federația Rusă devenise o țară independentă. Prin urmare, statuia lui Lenin, care tronase cândva pe scena aulei, dispăruse; în schimb, drapelul Federației Ruse era expus pe perețele din față. Singura problemă, a observat unul dintre americani, era că drapelul fusese atârnat cu susul în jos. După ce li s-a atras atenția gazdelor ruse, acestea au corectat greșeala rapid și discret, în timpul primei pauze.

După Războiul Rece, identitatea popoarelor și simbolurile acestei identități au început să sufere schimbări dramatice. Politica globală a început să fie reconfigurată pe baze culturale. Drapelele arborate invers au fost un semn al acestei tranziții, dar din ce în ce mai multe steaguri flutură acum mândre, iar rușii și alte popoare se mobilizează în spatele acestor drapele și al altor simboluri ale noilor lor identități culturale.

Pe 18 aprilie 1994, două mii de oameni s-au adunat la Sarajevo fluturând steagurile Arabiei Saudite și Turciei, nu ale ONU, NATO sau SUA. Ei se identificau astfel cu frații lor musulmani și spuneau lumii cine erau adevărații lor prieteni.

Pe 16 octombrie 1994, la Los Angeles, 70 000 de oameni au mărșăluit sub „o mare de drapele mexicane” protestând împotriva Propunerii 187, o măsură legislativă care urma să facă obiectul unui referendum și care-i priva pe imigranții ilegali și pe copiii lor de multe dintre ajutoarele primite de la stat. „De ce flutură steaguri mexicane și cer dreptul la educație gratuită în această țară?” s-au întrebat unii observatori. „Ar trebui să fluture steaguri americane.” După două săptămâni, mai mulți protestatari mărșăluiau pe străzi purtând drapelele americane în poziție inversă, conducând astfel la aprobarea Propunerii 187 de către 59% dintre alegătorii californieni.

În lumea de după Războiul Rece, drapelele contează, la fel ca și alte simboluri ale identității culturale, cum ar fi crucile, semilunile și chiar obiectele folosite pentru acoperirea capului, cultura fiind importantă și identitatea culturală însemnând extrem de mult pentru majoritatea oamenilor. Oamenii redescoperă identități vechi și mărșăluiesc sub steaguri noi, dar adesea vechi, care duc la războaie cu dușmani noi, dar adesea vechi și ei.

O viziune sumbră asupra lumii în această nouă eră a fost bine exprimată de către demagogul naționalist venețian din romanul lui Michael Dibdin, *Laguna moartă*: „Nu pot exista prieteni adevărați fără dușmani adevărați. Dacă nu urâm ceea ce nu suntem,

nu putem iubi ceea ce suntem. Acestea sunt adevărurile vechi pe care le redescoperim dureros după un secol și ceva de sentimentalism. Cei care le neagă își reneagă familia, moștenirea, cultura, drepturile dobândite prin naștere, propria identitate! Nu vor fi iertați cu ușurință.” Deși regretabil, adevărul acesta nu poate fi ignorat de oamenii de stat și de cercetători. Pentru popoarele care își caută identitatea și își reinventează etnicitatea, dușmanii sunt esențiali, iar dușmăniile cele mai periculoase apar azi de-a lungul liniilor de falie dintre marile civilizații ale lumii.

Tema centrală a acestei cărți poate fi rezumată astfel: cultura și identitățile culturale, care, la nivelul cel mai larg, sunt identități civilizaționale, determină modelele de coeziune, de dezintegrare și de conflict în lumea de după Războiul Rece. Cele cinci părți ale cărții dezvoltă corolarele acestei teze principale.

Partea I. Pentru prima dată în istorie, politica globală este atât multipolară, cât și multicivilizațională; modernizarea este diferită de occidentalizare și nu produce nici o civilizație universală, nici a occidentalizare a societăților nonoccidentale.

Partea a II-a. Echilibrul de putere între civilizații se schimbă: influența relativă a Occidentului este în declin; puterea economică, militară și politică a civilizațiilor asiatice crește; Islamul cunoaște o explozie demografică, cu efecte destabilizatoare asupra țărilor musulmane și a țărilor vecine; civilizațiile nonoccidentale își reafirmă valoarea propriilor culturi.

Partea a III-a. Apare o ordine mondială bazată pe civilizații: societățile cu afinități culturale cooperează între ele; eforturile de a face societățile să treacă de la

o civilizație la alta eșuează; țările se grupează în jurul statelor-nucleu sau conducătoare ale civilizației lor.

Partea a IV-a. Pretențiile universaliste ale Occidentului îl aduc din ce în ce mai aproape de un conflict cu alte civilizații, mai ales cu Islamul și cu China; la nivel local, războaiele de falie, cele mai multe între musulmani și nonmusulmani, duc la „ralierea țărilor înrudite“ și la escaladarea conflictelor, ceea ce determină statele-nucleu să încerce să pună capăt acestor războaie.

Partea a V-a. Supraviețuirea Occidentului depinde de reafirmarea de către americani a identității lor occidentale și de acceptarea de către occidentali a faptului că civilizația lor este unică, dar nu universală, precum și de eforturile lor comune de a-și reînnoi și de a-și apăra civilizația împotriva provocărilor venite din partea societăților nonoccidentale. Un război global al civilizațiilor va putea fi evitat dacă liderii politici vor recunoaște caracterul multicivilizațional al politicii globale și dacă vor coopera pentru a-l menține.

O lume multipolară și multicivilizațională

După Războiul Rece, pentru prima oară în istorie, politica globală a devenit multipolară și multicivilizațională. În cea mai mare parte a istoriei omenirii, contactele dintre civilizații au fost intermitente sau nu au existat deloc. Apoi, la începutul erei moderne, în jurul anului 1500 d.Hr., politica globală a căpătat două dimensiuni. Timp de peste patru sute de ani, statele-națiune occidentale – Marea Britanie, Franța, Spania, Austria, Prusia, Germania, Statele Unite și altele – au format un sistem internațional multipolar,

în cadrul civilizației occidentale, și au interacționat, au rivalizat și au purtat războaie unele împotriva altora. În același timp, națiunile occidentale s-au extins, au cucerit, au colonizat sau au influențat decisiv toate celelalte civilizații (vezi Harta 1.1). În timpul Războiului Rece, politica internațională a devenit bipolară și lumea a fost împărțită în trei. Un grup de societăți, în majoritate bogate și democratice, condus de Statele Unite, s-a angajat într-o competiție totală – ideologică, politică, economică și uneori militară – cu un grup de societăți comuniste, ceva mai sărace, asociate cu și conduse de Uniunea Sovietică. O mare parte din acest conflict s-a desfășurat în afara teritoriului celor două tabere, în Lumea a Treia, formată din țări adesea sărace, instabile politic, care își dobândiseră recent independența și care se declarau nealiniat (vezi Harta 1.2).

La sfârșitul anilor 1980, blocul comunist s-a prăbușit și sistemul internațional din perioada Războiului Rece a devenit istorie. În lumea de după Războiul Rece, cele mai importante diferențe dintre popoare nu sunt diferențe ideologice, politice ori economice, ci culturale. Popoarele și națiunile încearcă să răspundă la întrebarea fundamentală cu care se confruntă ființa umană: „Cine suntem?“ și răspund așa cum au făcut-o oamenii dintotdeauna, referindu-se la ceea ce este mai important pentru ei. Oamenii se definesc în termeni de origine, religie, limbă, istorie, valori, obiceiuri și instituții. Ei se identifică cu grupuri culturale: triburi, grupuri etnice, comunități religioase, națiuni și, la nivelul cel mai general, cu civilizații. Oamenii folosesc politica nu doar pentru a-și promova interesele, ci și

pentru a-și defini identitatea. Știm cine suntem doar atunci când știm cine nu suntem și adesea doar atunci când știm împotriva cui suntem.

Statele-națiune rămân principalii actori pe scena afacerilor internaționale. Comportamentul lor este determinat, ca și în trecut, de dorința de a dobândi putere și bogăție, dar și de preferințele, afinitățile și diferențele culturale. Cele mai importante grupuri de state nu mai sunt cele trei blocuri din timpul Războiului Rece, ci, mai degrabă, cele șapte sau opt mari civilizații ale lumii (vezi Harta 1.3). Societățile nonoccidentale, mai ales cele din Asia de Est, își sporesc bogăția economică și creează o bază pentru consolidarea puterii militare și a influenței lor politice. Cu cât puterea și încrederea lor în forțele proprii cresc, cu atât își afirmă mai mult valorile culturale și le resping pe cele „impuse” de Occident. „Sistemul internațional din secolul al XXI-lea”, scria Henry Kissinger, „va cuprinde cel puțin șase mari puteri – Statele Unite, Europa, China, Japonia, Rusia și, probabil, India – precum și numeroase alte țări medii și mici.”⁴¹ Cele șase mari puteri despre care vorbea Kissinger fac parte din cinci civilizații diferite; în plus, există state islamice importante, care au o mare influență în politica mondială datorită poziției lor geografice strategice, a populației numeroase și/sau a resurselor de petrol. În această lume nouă, politica locală este etnică, iar politica globală este civilizațională. Rivalitatea dintre superputeri este înlocuită de ciocnirea civilizațiilor.

În noua lume, conflictele cele mai vaste, mai extinse și mai periculoase nu se vor produce între clase sociale, între bogați și săraci sau între alte grupuri definite de

criterii economice, ci între popoare aparținând unor entități culturale diferite. Războaiele tribale și conflictele etnice vor avea loc în interiorul civilizațiilor. Totuși, violența dintre state și grupuri care fac parte din civilizații diferite implică riscul de a escalada, căci alte state și grupuri din aceste civilizații se raliază în sprijinul „țărilor înrudite”⁴². Confruntările sângeroase dintre clanurile din Somalia nu amenință să genereze un conflict mai amplu. Ciocnirile sângeroase ale triburilor din Rwanda au consecințe în Uganda, Zair și Burundi, dar nu mai departe. Ciocnirile sângeroase ale civilizațiilor în Bosnia, Caucaz, Asia Centrală sau Cașmir ar putea deveni războaie mai extinse. În conflictele din fosta Iugoslavie, Rusia a acordat sprijin diplomatic sârbilor, iar Arabia Saudită, Turcia, Iran și Libia i-au ajutat pe bosniaci cu fonduri și cu arme, nu din motive ideologice sau pentru că duceau o politică de forță ori pentru că aveau vreun interes economic, ci datorită înrudirii culturale. „Conflictele culturale”, observa Václav Havel, „se înmulțesc și sunt azi mai periculoase ca niciodată”, iar Jacques Delors afirma că „în viitor, conflictele vor fi declanșate de factori culturali mai degrabă decât de factori economici sau ideologici”⁴³. Și cele mai periculoase conflicte culturale sunt cele care se produc de-a lungul liniilor de falie dintre civilizații.

În lumea de după Războiul Rece cultura este o forță care, în același timp, unește și separă. Popoare despărțite de ideologie, dar legate de cultură se unesc, așa cum au făcut-o cele două Germanii și cum încep să o facă cele două Corei și chiar diferitele zone ale Chinei. Societăți unite de ideologie sau de conjuncturi istorice, dar aparținând unor civilizații diferite, fie se divizează,

ășa cum s-a întâmplat cu Uniunea Sovietică, Iugoslavia și Bosnia, fie sunt supuse unor tensiuni puternice, așa cum se întâmplă cu Ucraina, Sudan, India, Sri Lanka și multe altele. Țările cu afinități culturale cooperează economic și politic. Organizațiile internaționale formate din state cu un fond cultural comun, ca, de exemplu, Uniunea Europeană, sunt mult mai prospere decât cele care încearcă să tranșeze culturile. Timp de patruzeci și cinci de ani, Cortina de Fier a fost principala linie de separare în Europa. Această linie s-a mutat cu câteva sute de kilometri mai la est. Ea separă acum popoarele creștine occidentale de cele musulmane și de cele creștin ortodoxe.

Principiile filosofice, valorile fundamentale, relațiile sociale, obiceiurile și viziunea generală asupra vieții diferă considerabil de la o civilizație la alta. Revitalizarea religiei, în cea mai mare parte a lumii, subliniază aceste diferențe culturale. Culturile se pot schimba și natura impactului lor asupra politicii și a economiei poate varia de la o perioadă la alta. Totuși, diferențele majore dintre civilizații, în ceea ce privește dezvoltarea politică și economică, sunt înrădăcinate clar în diferențele culturale dintre ele. Succesul economic al Asiei de Est, precum și dificultățile societăților est-asiatice de a construi sisteme politice democratice stabile au la origine cultura specifică zonei. Cultura islamică explică, în mare măsură, de ce, în cea mai mare parte a lumii musulmane, nu au apărut regimuri democratice. Evoluția societăților postcomuniste din Europa de Est și din fosta Uniune Sovietică este determinată de identitatea civilizațională a fiecăreia. Cele cu tradiție creștină occidentală fac progrese în

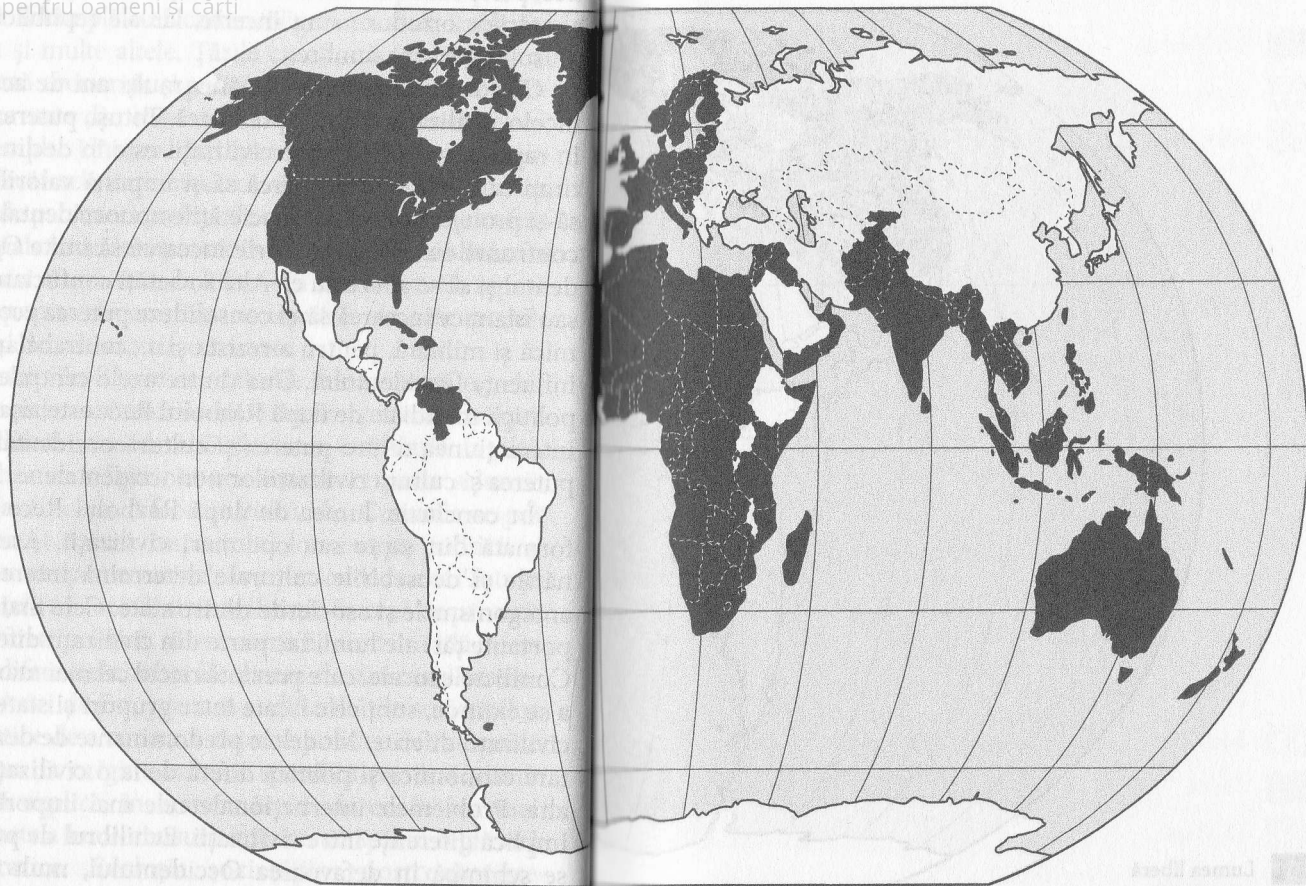
planul dezvoltării economice și al politicii democratice; perspectivele de dezvoltare economică și politică ale țărilor ortodoxe sunt incerte, iar ale republicilor musulmane sunt sumbre.

Occidentul este și va rămâne, mulți ani de acum încolo, civilizația cea mai puternică. Totuși, puterea sa în raport cu aceea a altor civilizații este în declin. În timp ce Occidentul încearcă să-și impună valorile și să-și protejeze interesele, societățile nonoccidentale se confruntă cu o alegere. Unele încearcă să imite Occidentul și să se alieze cu el. Alte societăți confucianiste sau islamice încearcă să-și consolideze puterea economică și militară, pentru a rezista și a „contrabalansa” influența Occidentului. Una dintre axele centrale ale politicii mondiale de după Războiul Rece este, așadar, interacțiunea dintre puterea și cultura occidentale și puterea și cultura civilizațiilor nonoccidentale.

În concluzie, lumea de după Războiul Rece este formată din șapte sau opt mari civilizații. Asemănările și deosebirile culturale determină interesele, antagonismele și asocierile dintre state. Cele mai importante țări ale lumii fac parte din civilizații diferite. Conflictele locale, care prezintă riscul cel mai mare de a se extinde, sunt cele iscate între grupuri și state din civilizații diferite. Modelele predominante de dezvoltare economică și politică diferă de la o civilizație la alta. Problemele internaționale cele mai importante implică diferențe între civilizații. Echilibrul de putere se schimbă în defavoarea Occidentului, mult timp aflat în poziția dominantă, și în favoarea civilizațiilor nonoccidentale. Politica globală a devenit multipolară și multicivilizațională.

Occidentul și restul lumii: 1920

Respect pentru oameni și cărți

■ Teritorii controlate de Occident

□ Teritorii oficial independente de Occident

Harta 1.1